

Herman Strategier 100 jaar geleden geboren

LOURENS STUIFBERGEN

LEVENSLLOOP

Herman Strategier wordt op 10 augustus 1912 in Arnhem geboren. Zijn vader is manufacturier en daarnaast als organist verbonden aan de St.-Walburgiskerk alsmede recensent bij een van de plaatselijke dagbladen. Bijna automatisch betekent dit voor de zoon na verloop van tijd het verichten van hand- en spandiensten bij het orgel: blaadjes omslaan en registreren. Zo leert hij het instrument al vroeg goed kennen.

Nadat Strategier op 16-jarige leeftijd zijn HBS-diploma heeft behaald, meldt hij zich aan bij de R.-k. Kerkmuziekschool in Utrecht, een internaat dat enkele jaren eerder door dr. Caecilianus Huijgens is opgericht. Op dit instituut, waar hij onder meer orgellessen volgt bij Hendrik Andriessen en theorielessen bij Johan Winubst, heerst een streng regime en worden aan de studenten hoge eisen gesteld. "Een instelling dus, die over het algemeen te idealistisch gedacht was. Maar als men wilde, kon men op de kerkmuziekschool ontzaglijk veel opsteken. Het nogal straffe rooster van het internaatleven bood in ieder geval zo goed als geen afleiding. (...) Maar zonder twijfel spoorde het systeem aan tot hard werken", zal Strategier later zeggen.

Na een verblijf van drie jaar in Nijmegen, waar Strategier aan de St.-Annakerk werkzaam is, volgt in 1935 een aanstelling als dirigent-organist aan de St.-Walburgiskerk in zijn geboortplaats, waar hij zijn vader opvolgt die kort ervoor is overleden. In deze kerk bouwt hij een nieuw repertoire op en leidt onder meer een uitvoering van de beroemde *Missa in die festo* van Diepenbrock. Hoewel hij reeds

Herman Strategier in 1966.

leraar muziektheorie is aan de Arnhemse muziekschool, acht hij het als aanstaand componist belangrijk zich nog verder te bekwamen. Bij wie kan hij beter zijn licht opsteken dan bij zijn vroegere leraar Hendrik Andriessen? Vier jaar lang volgt Strategier diens vormleer- en instrumentatielessen, die voor de ontwikkeling van zijn creatieve geest van het grootste belang blijken te zijn.

In 1940 leert Strategier Jan Mul kennen en even later Albert de Klerk, beiden evenals hij sterk door Andriessen bezielde organisten en componisten, beiden eveneens werkzaam als kerkmusicus. Hun leven lang zullen ze bevriend blijven. Samen met

muziek-calligrafe Annie Bank richten ze in de oorlogsjaren een clandestiene uitgeverij op waar iedereen die belangstelling heeft liturgische muziek en orgelmuziek kan bestellen. In dezelfde tijd neemt hij gedurende enkele maanden de honneurs waar als orgeldocent aan de kerkmuziekschool wanneer Andriessen door de Duitsers wordt gegijzeld en naar Sint Michiels-gestel wordt overgebracht.

De aanval op Arnhem in september 1944 dwingt Strategier met zijn jonge gezin de stad te verlaten. Terwijl de St.-Walburgiskerk ten prooi valt aan de vlammen vindt hij uiteindelijk onderdak bij zijn vriend Jan Mul in Haarlem, over wie hij later zal zeggen

Foto: Kaos Schippers

dat men "zijn gulle gastvrijheid ook in zijn muziek kan terugvinden". Na de oorlog is Strategier gedurende enkele jaren dirigent-organist van de Jozefkerk in Zeist. Hij wordt tevens docent muziektheorie aan de Kerk-muziekschool en aan de conservatoria van Rotterdam en Utrecht.

In 1949 verwerft Strategier zich een belangrijk post, het organistschap van de kathedraal in Utrecht. Hij volgt Hendrik Andriessen op, die al vanaf 1934 aan de kerk is verbonden maar Utrecht nu zal verlaten. Strategier krijgt er de beschikking over een fraai Maarschalkerweerd-orgel, dat tien jaar eerder op voorstel van Andriessen van een twee-klaviers instrument tot een orgel met drie manualen is omgevormd; hij zal dit orgel tot 1963 bespelen. De traditie van de orgel-improvisaties, waarom Andriessen befaamd is, wordt met de komst van Strategier voortgezet. Wouter Paap schrijft: 'Zijn spel was minder gericht op een monumentale samenvatting dan wel op een meditatieve weer-spiegeling van de gedachten, welke in de liturgie van de zondag worden overwogen. Hierin openbaarde zich een creatieve persoonlijkheid met een geheel eigen, ingekeerd, maar waakzaam en diep medelevend karakter.' In Strategiers muzikale activiteiten doen zich tussen 1949 en 1959 geen

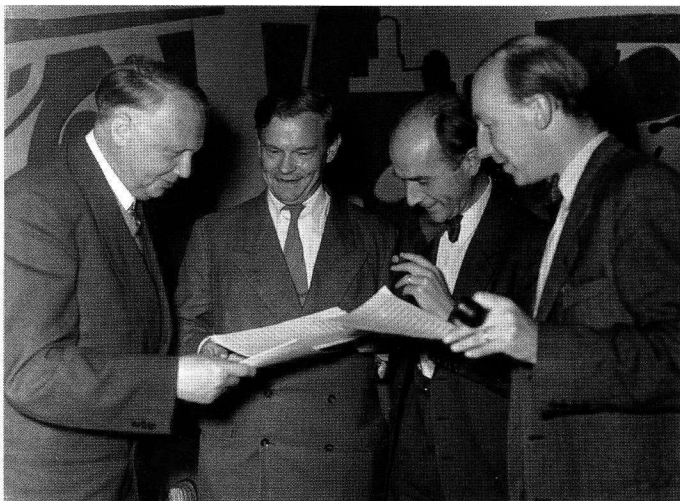
grote wijzigingen voor. De eerste uitvoering begin 1959 van zijn *Rembrandtcantate* voor solisten, koor en orkest, in opdracht van de gemeente Leiden geschreven, brengt daarin echter verandering. Na een grootse première door de verzamelde koren van de stad en het Utrechts Stedelijk Orkest onder leiding van de componist vraagt het Nederlands Madrigaal Koor in Leiden hem vaste dirigent te worden. Het wordt het begin van een reeks prachtige jaren, die tot 1973 zal duren. Met dit semi-professionele ensemble boekt Strategier veel successen, onder meer werkt hij in 1968 tijdens het Holland Festival samen met Bruno Maderna. Op zijn programma's staan werken van Palestrina, Sweelinck, Diepenbrock, Poulenc en vele anderen, maar ook eigen composities. Eind 1963 klinkt, wederom met medewerking van het Utrechts Stedelijk Orkest, kort na de moord op de Amerikaanse president Kennedy, het Requiem van Duruflé tijdens een herdenkingsdienst die door de Amerikaanse ambassadeur wordt bijgevoerd. Ook Strategiers eigen *Requiem* uit 1961 wordt verscheidene keren uitgevoerd, onder meer bij Dodenherdenkingen in Leiden en Utrecht. Zijn laatste functie in het onderwijs, docent muziektheorie aan de Rijks-universiteit van Utrecht, beëindigt

Strategier na zo'n vijftien jaar in 1977. Hoewel hij na zijn werkzaamheden aan de kathedraal in Utrecht geen vaste organistenbaan meer heeft, speelt hij nog regelmatig in een kleine kerk in Zeist waar hij na zijn Utrechtse periode weer woont. Na zijn verhuizing naar Doorwerth is hij niet meer als actief kerkmusicus werkzaam, zijn compositorische arbeid echter gaat gewoon door. Op 26 oktober 1988 overlijdt Herman Strategier in zijn slaap.

Tweemaal wordt Strategier wegens zijn grote verdiensten onderscheiden, in 1968 als Ridder in de Orde van Oranje-Nassau, in 1973 als Ridder in de Orde van St. Gregorius de Grote.

COMPONIST VAN KERKMUZIEK, ORKEST- EN KAMERMUZIEK

Strategier componeerde dagelijks. Zijn opuslijst omvat dan ook bijna 400 werken voor de meest uiteenlopende bezettingen, veelal in opdracht geschreven. Als componist werd hij, evenals zijn vrienden Jan Mul en Albert de Klerk, allereerst sterk beïnvloed door de monumentale stijl van Hendrik Andriessen, die in de katholieke kerkmuziek een krachtig tegengeluid had laten horen tegenover de hier te lande nog sterk heersende stijl van het neo-Palestrijnse caecilianisme en het laat-romantische

Hendrik Andriessen (links) met de 'tres pueri', de drie jongelingen: zijn leerlingen Jan Mul, Herman Strategier en Albert de Klerk. Hier bieden zij Hendrik Andriessen bij diens vijftigste verjaardag in 1942 de *Missa Trium Puerorum* aan. Elk van hen had delen van de mis voor zijn rekening genomen. De drie jongelingen verenigden zich en componeerden in oorlogstijd op verzoek missen, liederen of waar maar behoefte aan was.

Herman Strategier in gezelschap van de alt Aafje Heynis (links), Albert de Klerk (midden), de zangeres Esther Hillinga en de dirigent Szymon Goldberg. Foto genomen bij gelegenheid van de ingebruikname van het Flentrop-orgel in de Stadsgehoorzaal te Leiden op 15 december 1966, waarbij Albert de Klerk als adviseur was opgetreden.

Duitse idioom. Daarnaast vertoont de muziek van deze drie jonge componisten in de melodievorming en vele modale wendingen volop de invloed van het gregoriaans, terwijl dankzij hun vertrouwdheid met renaissance- en barokmuziek hun meerstemmigheid rijkelijk is voorzien van polyfone technieken zoals de motetstijl en canons. Tenslotte zijn ze allen sterk geïnspireerd door de muziek van componisten als Fauré, Debussy en Ravel. Bij Strategier, die zonder uitzondering dagelijks Fauré speelde, leiden deze invloeden uiteindelijk tot een speelse, makkelijk toegankelijke muziek, een doorzichtig lijnenspel met een soepele stemvoering van waaruit als vanzelfsprekend een fijnzinnige harmoniek ontstaat.

Natuurlijk bevat zijn oeuvrelijst vele meerstemmige missen en motetten, psalmbewerkingen, geestelijke liederen en andere religieuze composities, in het Latijn en in het Nederlands. Hoogtepunten zijn de *Cantica pro tempore natali* uit 1953, de *Arnhemse Psalm* op tekst van Jan Engelman uit 1955, die Strategier tien jaar na de Slag om Arnhem in opdracht van de gemeente Arnhem componeerde en waarvan hij de eerste uitvoering leidde, de *Missa Cathedralis*, die in 1961 in de Utrechtse kathedraal in première ging, of de bovenvermelde uitvoering van het *Requiem*. In het bijzonder moet worden genoemd de *Missa Trium Puerorum*, de 'mis van de drie jongelingen' Albert de Klerk, Herman Strategier en Jan Mul, die zij hun geestelijke vader Hendrik

Andriessen bij zijn vijftigste verjaardag aanboden; Strategier componeerde het Gloria.

Strategier schreef tientallen werken op wereldlijke teksten, liederen en koorwerken, en maakte samen met Albert de Klerk en Jan Mul vele volksliedbewerkingen, in 1946 uitgegeven onder de titel *Ons Volkslied*. In 1948 componeerde hij in opdracht van de KRO en het gemeentebestuur van Maastricht ter gelegenheid van het gouden regeringsjubileum van koningin Wilhelmina het grote oratorium *Koning Swentibold* op tekst van Jacques Schreurs, eveneens een hoogtepunt in zijn oeuvre.

Voor orkest schreef hij onder meer *Introductie en passacaglia* (1940), *Symfonie* (1948/49), *Intrada sinfonica* (1954), en *Musica Festiva* (1969).

Collectie Nico Schrama

Uitvoering van Bachs *Johannes-Passion* door het Nederlands Madrigaalkoor het Residentie Kamerorkest o.l.v. Herman Strategier in het Groene Kerkje te Oegstgeest voor televisie, rond 1960. Op de preekstoel staat Chris van Woerkom, tenor en evangelist.

Orgelwerken van Herman Strategier

- 1935 Eerste Passacaglia *
- 1935 Toccata *
- 1936 Triosonate *
- 1937 Preludium, intermezzo en thema met variaties
- 1939 Tweede Passacaglia
- 1944 Ritornello capriccioso
- 1945 Drie kleine trio's
- 1951 Toccata
- 1956 Chaconne
- 1962 Thirty short Inventions
- 1969 Preludium, Inventio, Trio
- 1975 Naamvariaties
- 1975 Naam-thema met variaties *
- 1975 Voluntary for a cathedral organ
- 1985 Partita over gezang 273 'Heer, herinner U de namen' *

De werken gemarkeerd met * zullen in het najaar verschijnen bij uitgeverij Boeienga te Leeuwarden.

Eerste manuscriptpagina van de *Eerste Passacaglia* uit 1935.

Op de lijst staan concerten voor fluit (1943), piano (1947), klarinet (1950), accordeon (1969) en bas-sethoorn (1981) en een reeks werken voor harmonie- en fanfareorkest ontbreekt al evenmin.

Composities voor pianosolo en voor beiaard zijn in ruime mate voorradig. Als componist van kamermuziek kent Strategier nauwelijks beperkingen, allerlei instrumentencombinaties komen voor, van sonates voor solo-instrumenten met piano tot accordeonstukken, van koperensembles en harpsolo's tot blokfluit- of gitaarduetten. Vaak is er een directe link met de amateuristische muziekbeoefening waarvoor Strategier zich nooit te goed voelde.

En het zal niet verbazen, als docent schreef Strategier kooroefeningen en, in opdracht van de Staatsexamens Muziek waarbij hij jaren lang betrokken was, tientallen solfèges. Juist in deze beknopte werkjes laat Strategier zien dat hij een waar kunstenaar is: altijd wint de geïnspireerde muzikant het van de strenge docent.

COMPONIST VAN ORGELWERKEN

Hoewel Strategier orgel studeerde heeft hij nooit een uitgebreide concertpraktijk gehad of geambieerd. Hij achtte het belangrijker als organist of dirigent in een kerk te functioneren, hij voelde zich veeleer kerkmusicus dan concorderend organist. Maar dat betekent niet dat hij de Nederlandse orgelliteratuur niet ruim heeft voorzien van orgelcomposities. Integendeel, voor elk is wat wils, van eenvoudige werken voor de beginnende student tot veeleisende werken voor de orgelvirtuoos. Wat de kwantiteit betreft neemt hij als componist van

orgelwerken een middenpositie in tussen zijn vrienden Albert de Klerk, die veel orgelwerken schreef en Jan Mul, die maar een beperkt aantal orgelcomposities het licht deed zien. Interessant is de overeenkomst met het oeuvre van Albert de Klerk die naast vrije orgelwerken van wisselende lengte veel variatiecycli componeerde. Ook bij Strategier is er geen gebrek aan variatiewerken: twee passacaglia's en een chaconne, thema met variaties in *Preludium*, *Intermezzo* en *Thema met variaties*, naamvariaties en een partita, bij Jan Mul daarentegen ontbreekt een variatiecyclus

geheel. En zoals Andriessen zijn beide bundels *Intermezzi* schreef, miniaturen van hoog niveau, en De Klerk zijn *Inventionen*, zo bedacht Strategier zijn *Thirty short Inventions*.

In 1935 ontstonden de fijnzinnige *Eerste Passacaglia* en een grillige *Toccata*, in 1936 een tintelende *Triosonate* – de werken bleven nog onuitgegeven. Het eerste orgelwerk waarmee Strategier naar buiten trad was zijn *Preludium, Intermezzo en Thema met variaties* uit 1937. In een heldere enigszins modale taal zet Strategier een driedelig Preludium neer, gevolgd door een vloeiend, in thematiek verwant Intermezzo. Het derde deel is Strategiers vroegste variatiereeks, een harmonisch en contrapuntisch afwisselend geheel in een gematigd modern idioom.

In de *Tweede Passacaglia* uit 1939 klinkt duidelijk de invloed door van Hendrik Andriessen, hoewel het werk overigens in geen enkele opzicht te vergelijken is met diens *Passacaglia* uit 1929. Sterker dan in zijn compositie van twee jaar eerder krijgt men de indruk dat Strategier nu zoekende is naar de grote greep op het geheel, naar de balans tussen variatie en eenheid.

Het geestige *Ritornello capriccioso* componeerde Strategier voor Albert en Lies de Klerk-Swarte bij gelegenheid van hun huwelijk in 1944. Van elke bladzijde spat de uitbundige Spielfreudigheid af, Albert de Klerk heeft het werk vaak gespeeld. Kort hierna ontstonden de speelse *Drie kleine trio's*.

Een flitsend werk is de *Toccatina* uit 1951 die als een kleine wervelwind aan je voorbij gaat, eindigend op een moment dat je het nog niet zou verwachten. Net als in het *Ritornello capriccioso* is het puur speelplezier dat de luisteraar over zich heen mag laten komen, ongecompliceerd en onderhoudend. Opvallend is de verwantschap met de onlangs uitgegeven *Toccata* van Jan Mul uit 1930.

Ernstiger is de niet zo veel gespeelde *Chaconne* uit 1955. Vergeleken met de *Passacaglia* uit 1937 is hier een gerijpt componist aan het woord, die

zelfbewust het chaconnethema varieert, het omkeert of omspeelt, het in een andere maatsoort of toonsoort zet, en alles vol overtuiging leidt naar een grote slotapothecose. Hier geen Spielerei maar een indrukwekkend werk, naar de mening van schrijver dezes Strategiers beste orgelwerk, dat veel vaker gespeeld zou mogen worden.

De *Thirty short Inventions*, die in 1962 in Amerika werden gepubliceerd, vormen stuk voor stuk briljanten, die men blijvend wil koesteren. Stille meditatie, feestelijke intonaties, melancholieke elegieën – men vindt ze in deze bundel alle.

Collectie Nico Schrama

Strategier in York, na een uitwisselingsconcert door het Nederlands Madrigaalkoor o.l.v. Jan van der Meer (op de foto links) in 1978. Rechts Andrew Carter, toen dirigent van het Chapter House Choir dat een jaar eerder in Leiden had opgetreden.

Aan de '18 Eenvoudige Orgelwerken', die in 1969 onder redactie van Albert de Klerk door Gooi en Sticht werden uitgegeven, leverde Strategier met zijn *Preludium, Inventio en Trio* een interessante bijdrage. Een onderhoudend, levendig preludium wordt gevolgd door een inventio in de vorm van een bescheiden scherzo in 5/8 maat, in het trio erna toont Strategier zijn contrapuntisch meesterschap.

Dat is eveneens het geval in het *Intermezzo* dat Strategier toevoegde aan de gezangen van zijn *Bernardusmis* uit 1970 en in de daaraan enigszins verwante *Naamvariaties*, geschreven

in 1975 bij de zestigste verjaardag van de bekende Nederlandse orgeldeskundige Maarten Vente.

Op voorstel van dezelfde Maarten Vente componeerde Strategier in 1975 zijn grootste orgelwerk, de driedelige *Voluntary for a cathedral organ* en droeg het op aan Stoffel van Viegen, organist van de Dom in Utrecht. Dit veeleisende stuk vormt een synthese van Strategiers orgeloeuvre, we vinden alle bovengenoemde elementen ruimschoots terug, maar de muzikale taal is, hoewel onmiskenbaar Strategier, geavanceerder, prikkelender. Na een prelude, waarin een gepuncteerd gegeven en een triolenpassage elkaar voortdurend afwisselen, volgt een 'molto tranquillo' dat enige verwantschap heeft met het trio uit 1969. Een toccata, gebaseerd op de thematiek van het eerste deel, vormt de spetterende apotheose van dit bijzondere werk.

Enkele jaren voor zijn overlijden ontstond de laatste variatiecyclus, *Partita over gezang 273 'Heer herinner U de namen'*, die tot nog toe onuitgegeven is gebleven en waarmee Strategier een punt zette achter zijn gevarieerde orgeloeuvre.

Dank gaat uit naar Michiel Strategier en Nico Schrama, die mij veel informatie verschaften en foto's beschikbaar stelden.

